

ואולם כמה פוסקים אינם סבורים כן, ולדבריהם גם אליבא דאמת אין האומן נעשה כשומר שכר, ואף לא כ'שומר' בכלל, אלא כשעושה במלאכה ברשותו ולא ברשות הבעלים, שהשמירה מוטלת על הבעלים. (כן שיטת המתנה אפרים; הב"ח והסמ"ע שם).

וכן לפי הטעם המבואר בגמרא 'בההיא הנאה דתפיש ליה אאגריה' – על כרחך שבבית הבעלים פטור. ואף שלא הוצרכו כן אלא למאן דאמר 'שוכר כשומר חנם', כמה ראשונים נקטו טעם זה לעיקר (נמו"י; מרדכי; ראב"ן). הרי שגם מזה נראה כדעת הפוסקים שאינו נעשה כש"ש אלא בביתו (ע' בסמ"ע ופתחי תשובה שם; יד הוד).

רש"י במשנה פירש קבלנים המקבלים עבודה בבתיהם, וכ"ה במאירי. ולשיטת הש"ך – לאו דוקא, ואפשר שנקטו כן משום מאן דאמר כשומר חנם (כידוע, אין דרכו של רש"י בפירושו המשנה לפרש דוקא אליבא דמסקנא והלכתא). וגם במש"כ 'קבלנים' – שיטת הש"ך (שם) שאין חילוק בין קבלן לשכיר יום, דלא כדעת הסמ"ע ששכיר יום כש"ח, ע"ש.

ולהש"ך מדויק לשון התנא 'כל האומנין'. וע' רעק"א וחדושי חת"ס).

ונראה שאף לדעת הש"ך, אין דינו כשומר אלא לפי שהוא תחת ידו של האומן ובהשגחתו, ובעה"ב הלא עסוק בענינים אחרים ולפעמים הולך מביתו, ולכן דעתו בסתמא שהאומן ישמור. אבל כאשר שוהים שניהם יחדיו עם החפץ, גם הש"ך יודה שאין כאן קבלת שמירה, ואפילו כשומר חנם. כן כתב בשו"ת אגרות משה (ח"מ ח"א ע. ובאר באריכות את הוכחת הש"ך מהתוס'). ועל פי זה הורה במעשה שבא לפניו על בעל עגלה שנשכר להוליך קשואין וגם בעל הקשואין נסע עמו, ובדרכם בעגלה נגנבו הקשואין – שמצד הדין נראה שהמנהיג אינו כשומר ופטור. אך מ"מ כתב לפשר קצת כי אולי היה זה במקום שרק בעל העגלה יכל לשמור, והדין משתנה בשינויי המקרים שא"א לעמוד עליהם, ולכן צריך לפשר, אך הרבה יותר לטובת צד בעל העגלה.

דף פא

'הא גמרתיו שומר שכר'. פירוש, כשם שכאן עדיין עומד בחיובו הראשון, כמו כן יש לנו לומר בשואל שכלו ימי השאלה, אפילו ידעו הבעלים שכלו ימי שאלתו, עדיין נשאר זה שואל עליה (תוס' רבנו פרץ). ואף על פי שאמרו להלן שהשואל נעשה שומר שכר לאחר שכלו הימים מפני ההנאה שקבל, ולכאורה יש לומר כן גם באומן ושוכר, שייעשה שומר שכר מפני ההנאה שהיתה לו – צריך לחלק ביניהם, שאין דומה הנאתו של השואל להנאתם של אלו (עפ"י רש"ש).

א. נראה שקושית הרש"ש אינה מוסבת על שאלת הגמרא, כי נראה שהמקשה לא נחית לסברא שהסיקו לבסוף שנעשה ש"ש בההיא הנאה, שאם אכן נחית לכך לא היה מקשה, כי הלא ודאי יש מקום לומר שדין שניהם כשומר שכר מפני אותה הנאה, ותו לא קשה מידי. אלא כוונת הרש"ש להקשות על מסקנת הדין, שב'גמרתיו' דינו כשומר חנם, ואילו בשואל שכלו ימי שאלתו דינו כשומר שכר. ועל כרחנו לחלק ביניהם אליבא דאמת.

ולכאורה יש מקום לחילוק נוסף; על השואל מוטל חיוב החזרה, הלכך כל עוד לא החזיר, הגם שכבר אינו רשאי להשתמש וכלתה שאילתו, לא השלים עדיין כל חובת שאילתו, הלכך הוא שומר שכר מפני הנאת השאילה. משא"כ שומר שכר ואומן שעל הבעלים לבוא לקחת החפץ, אין זה אלא כשומר חנם, שכבר כלתה לגמרי השמירה הראשונה. וצ"ב.

וז"ל הרמב"ם (שאיילה ופקדון ג, ב) 'בד"א בשהחזירה בתוך ימי שאלתה אבל אם החזירה אחר ימי שאלתה הרי זה פטור אם מתה בדרך, שאחר ימי שאלתה יצאת מדין שאילה והרי הוא כשומר שכר'. מדייק לשונו משמע שאם מתה בבית השואל חייב גם לאחר ימי השאילה, ודלא כרש"י. ויתכן לבאר לפי הסברא האמורה, שעדיין לא כלתה שאילתו לענין חיוביו כל עוד לא מקיים חובתו

להשיב. ומ"מ אם עשה המוטל עליו ושלחה, אינו חייב באונסין שהרי כבר אינו שואל עליה בפועל.

ב. ממשמעות דברי רש"י נראה שבכלו ימי השאלה לא ירד משאלתו אלא באופן שהבעלים ידעו על כך. וכבר דן בדבר במחנה אפרים (שומרים כג). וע"ע באילת השחר.

ג. התוס' שאלו על קושית הגמרא, הלא יש לחלק שלכך נעשה האומן שומר שכר, משום אותה הנאה שמעכב את החפץ בידו כמשכון על שכרו, כמו שאמרו לעיל. ופרשו שאין סברה זו מועילה אלא בשעה שמשתכר ולא לאחר שגמר מלאכתו. [אמנם אם הודיע בפירוש שמשאיר החפץ כמשכון עד שיקבל את שכרו – הוי שומר שכר. תד"ה לא]. ובאור סברתם – ע' באמת ליעקב ובאילת השחר.

והרמב"ן ותור"פ תרצו שאכן המקשה סבר כתירוץ השני לעיל, ואינו סובר סברת 'הנאה דתפיס אאגריה'.

ד. משמע מדברי הראשונים (כאן להלן צט) ששואל ושוכר נפטרים מאחריותם כשמחזירים לבעלים אפילו בתוך זמן השאלה וללא הסכמתם. [וגם לשיטת הראב"ד ששומר אינו יכול לחזור תוך הזמן, צריך לומר ששואל ושוכר שאין עיקרם לשמירה אלא לטובתן, דינם שונה, שלא נשתעבדו לשמירה אלא למשך הזמן שחפצים להשתמש. וכן מפורש בריטב"א]. וכך משמע בגמרא, שהרי העמידו את המשנה בתוך ימי שאילתה שעד שלא בא ליד המשאיל, עומד החפץ ברשות השואל, ומשמע שלאחר שהחזירה לו – פטור, אף שלא הסכימו הבעלים, דומיא דעודה בדרך שהבעלים לא ידעו כלל ששלחה (חזון איש ב"ק כג, כז).

(ע"ב) 'הנהו בי תרי דהוו קא מסגו באורחא חד אריך וחד גוצא...' תימה, למה השמיענו פרט זה. ויש לומר, כדי ליישב דברי האומרים לרבא 'אמאי שאילה בבעלים היא' – והלא יתכן שהרוכב נהנה מההחלפה, שנתכסה בסרביל, וא"כ אין הבעלים עושים מלאכה לבעל החפץ אלא לטובת עצמם הם עושים, וכדברי רש"י ועוד ראשונים שב'השאילני ואשאילך' אין כאן שאילה בבעלים [והלא אלו שהקשו לרבא לא ידעו המעשה לאשורו, שהרי הוברר לבסוף שלקח בלא דעת בעליו. וא"כ כיצד הקשו על רבא, שמא מעשה שהיה כך היה שנתעטף הרוכב בבגד] – על כן ציינו שזה ארוך וזה גוף וא"כ ידוע שלא לקח הארוך הסרביל להתכסות בו.

עוד יש לומר שבא לפרש כיצד שטפו המים את הסדין, כי כשהגוף התעטף בסדין הארוך, נגרר הסדין אחריו ולכך שטפו זרם המים (עפ"י תורת חיים).

'לסוף איגלאי מילתא דבלא דעתיה שקליה ובלא דעתיה אותביה' – והרי זה שואל שלא מדעת, ואינו פטור ב'בעליו עמו' (ריטב"א, כהגהת החזו"א חו"מ לקוטים כ).

'אדרבה, מדאמר רב הונא הנח לפניך...' ואם כן ייקשה לרב הונא מדיוק המשנה – אלא על כרחנו אין לשמוע מכאן, ואחד מהם לאו בדוקא קאמר (תוס' הרא"ש ועוד).

'שמור לי, ואמר לו הנח לפני... הנח סתמא מאי... לימא כתנאי: אם הכניס ברשות – בעל הצר חייב. רבי אומר: בכלום אינו חייב עד שיקבל עליו בעל הבית לשמור.' כתבו כמה ראשונים (תוס' פרק החובל; רמב"ן. וכ"מ לשון הרמב"ם) שלעולם אין מתחייב השומר אלא כשקיבל שמירה בפירוש, אבל אם אמר סתם 'מסור לי', אינו נעשה שומר בכך.

ויש לשאול לפי זה על השוואת הגמרא נידון מחלוקת רבי ורבנן לנידוננו, הלא יש לחלק ביניהם; שם לא קבל עליו שמירה בפירוש אלא נתן לו רשות להכניס בחצר, ואילו כאן שאמר לו 'שמור לי' וענה לו: 'הנח', אפשר שהוא כמודה על דבריו שאמר 'שמור' ויש כאן קבלת שמירה? ואפשר אולי שדייקו מדברי רבי 'בכולם אינו חייב עד שיקבל עליו בעה"ב לשמור', שמזה משמע שאף כשאמר לו בעל החפץ 'שמור לי', אין מתחייב אלא כשקיבל עליו שמירה במפורש.

ואולם עדיין יש להקשות על התוס' שכתבו שצריך קבלת שמירה מפורשת כאמור והרי הם פוסקים כחכמים דרבי, ושם לא הזכיר שמירה בפירוש?
 ויש לומר שבכל מקום שהנסיבות מוכיחות שהמפקיד מוסר כדי שהלה ישמור, גם אם לא פירשו הדבר מתחייב הלה בשמירתו, כגון כשהמפקיד הולך למקום אחר, ואמר לו חברו 'מסור לי עד שתחזור ממקום פלוני' [לאפוקי ממקרה רגיל שאמר לו בסתם 'מסור לי'] שהדברים מוכיחים שעל דעת שישמרם לו מסור לו שהרי אין באפשרות המפקיד לשמור. ואף כאן, כשאמר לו להכניס ברשותו שרק באפשרותו לשמור שם, יש כאן קבלת שמירה (מהנה אפרים שומרים א. וע"ע בתשובת הרא"ש שהביא הטור והרמ"א רצא, ב ובקצה"ח שם סק"ג).

'... אבל הכא שוקא לאו בר נטורי הוא, אנה ותיב נטר לך קאמר ליה'. ואם תאמר, אם מדובר כאן בשוק, במה נשתעבד לו לשמור, הרי שומר אינו חייב בדיבור בעלמא עד שמושך? ויש לומר, כגון שהניחה תוך ד' אמותיו בסימטא שהן קונות לו (ר"ן).

לכאורה זה ניהא רק לשיטת שתקנו קנין ד' אמות במכר ומתנה, ולא במציאה בלבד דלא ליתו לאינצויי. וא"כ קשה שכאן נוקט כן הר"ן בפשטות ואילו לעיל י הביא שיטת הראשונים שלא תקנו אלא במציאה, אלא שהביא בסוף את הירושלמי שתקנו. וצ"ע. תירוץ נוסף כתבו הראשונים (מובא במ"מ שכירות ב, ח מהרשב"א בשם הראב"ד), כגון שהכיתה במקל. ואמנם תירוץ זה אינו אליבא דהלכתא, דקיימא לן (הו"מ שם, ז) שאין השואל חייב בה עד שתכנס לרשותו (ש"ך רצא סק"ד. וע' משנה למלך שכירות שם).
 והתוס' (צט סע"א) הוכיחו מכאן שהשומרים מתחייבים אף בלא משיכה.

*

'אתא לקמיה דרבא, חייביה... אכסיף. לסוף איגלאי מילתא...' -

מצינו מעשה כדוגמת זה אצל רבא - בגטין כט. וכבר ציין שם ובכ"מ הגאון רבי עקיבא איגר לשלשה מקומות נוספים, בהם הורה רבא הוראה למעשה, ושאלוהו על כך ואיכסיף, ולבסוף הוברר פרט מסוים במעשה שאירע ואיגלאי מילתא שלאמיתו של דבר היתה הוראתו לאמיתה. ויש להוסיף מעשה דידן לאותם ארבעה מעשים וכן ארע אצל רב פפא תלמידו, כנוכר בגמרא לעיל. והלא דבר הוא; -

ועומק הענין, באר הרבי מאיזביצ'א (ע' מי השילוח ח"א פרשת שופטים ובליקוטי הש"ס יומא. וכן מבואר אצל תלמידו הר"צ הכהן זצ"ל, פרי צדיק ראה ז) על פי המסופר בגמרא בנדירים (כה). על שני אנשים שבאו לדון לפני רבא והאחד תבע את חברו מעות, וכפר הלה בכל (בשקר), וכשבא הנתבע להשבע ולהפטר מסר לבעל דינו את הקנה שהיה נשען עליו, ומעותיו של חברו היו בתוכו, רגז הלה ושבר את הקנה ונשפכו המעות, ויצאה האמת לאור. ומעשה זה קראהו בגמרא 'קניא דרבא' - והענין, שזכה רבא שהדינים שבאו לפניו, מלבד שהיו על פי דין אמת כפי כללי ההלכה, התבררו גם כ'אמת לאמיתו' - היינו, שסייעו בידו מן השמים שהזכאי בדין אכן היה הזכאי האמיתי. וכן בכל אותם מקומות שהיה נדמה בתחילה שהורה רבא בטעות, נתגלה לבסוף שהיו אלו הוראות 'לאמיתתן' - שלא נכשל בדבר הלכה אליבא דאמת (ועל ענין ה'איכסיף' - ע' בפרי צדיק שם).

וכתב עוד שם שזה הטעם שאסרה תורה לדון בדיני העכו"ם גם כאשר הם תואמים לדין תורה, לפי שסייעתא זו, לכוין אל האמת, אין להם.

ותכונה זו, לדון 'דין אמת לאמיתו' נתייחד בה שבט יהודה. 'אך לפי הנראה היה רבא משבט יהודה, שהיה מריח והרגיש שהדין אמת לאמיתו הוא שזה הכופר הכל חייב, והיה מיצר לו שדין אמת אבל לא לאמיתו, ואיסתעי' ליה משמיא שנשבר הקניא, ואסיק לי' שמעתתא אליבא דהלכתא'. ע"ש עוד שלעתיד לבוא יתגלה אור זה אצל בן דוד במהרה בימינו, אמן].

דף פב

'ובדשמואל קא מיפלגי, דאמר שמואל: האי מאן דאזופיה אלפא זוזי לחבריה ואנח ליה קתא דמגלא עילויהו, אבד קתא דמגלא – אבדו אלפא זוזי'. רבנו תם פירש (על פי גרסת רבנו חננאל בשבועות) ששמואל לא דיבר אלא כשפירש שהוא מקבלו על מנת כן שאם לא יחזיר לו משכונו – יאבד את כל מעותיו. ואולם רש"י ועוד ראשונים גרסו ששמואל דיבר בדלא פירש. ופרש הראב"ד (בשיטמ"ק) בטעם הדבר, כי אותו משכונן משמש בעצם כתפיסה על גביית החוב כולו, שכאשר פורע לו כשיעור המשכונן חוזר ותופסו על השאר (וע"ש טעם נוסף). וכבר העירו הראשונים שלדברי שמואל אין החיוב מדין 'שומר' אלא כאילו התנה שאם יאבד המשכונן הרי זה כמו פרעון. ולפי זה ודאי לא חל כאן הדין 'בעליו עמו' ושאר דינים המסוימים בפרשת שומרין [כגון 'רעהו' – ולא נכרי]. אך אם הטעם משום רב יוסף כדלהלן, ייפטר באופן שבעליו עמו שהרי מדין שמירה הוא.

'מנין לבעל חוב שקונה משכונן, שנאמר 'ולך תהיה צדקה' – אם אינו קונה משכונן, צדקה מנא ליה...'. ע' בקדושין ת.

'אימור דאמר ר' יצחק במשכנו שלא בשעת הלואתו אבל משכנו בשעת הלואתו מי אמר?!'. שיטת כמה מן הראשונים (הרמב"ן בחדושיו כאן ובמלחמות בשבועות; וכן הר"ן והריטב"א ועוד) שאף על פי שהתלמוד מתמה, אין זו אלא דחיה בעלמא ואולם לפי האמת ר' יצחק בכל ענין אמר, גם בשעת הלואה. והביאו דוגמאות נוספות לכיוצא בזה, שמתמה הגמרא ולא בדוקא.

'ובשומר אבידה קא מיפלגי...'. הטעם שנעשה שומר שכר כדין שומר אבידה, יש מפרשים מפני מצות ההלואה (ערמב"ן ועוד – עפ"י ר"ח). ויש אומרים מפני שבשימוש המשכונן פוחת והולך מן החוב [ואם לא כן – אסור הדבר משום רבית] (עפ"י תור"פ. ומסתבר שנחשב השימוש במשכונן כמצוה מפני שהוא סיבת ההלואה וההלואה מצוה, וכ"מ במאירי. ובראב"ד בשיטמ"ק פירש שלכך נחשבת מצוה, מפני שממתין עליו ואינו מוכרו ליפרע). והריטב"א נקט שמצות ההלואה אינה פוטרתו מליתן פרוטה לעני, שהרי אינו טרוד במצוה ויכול לקיים שתיהן [דעת הריטב"א בסוכה ובנדרים שאין העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא כשאינו יכול לקיים שתיהן. ומשום סילוק החוב ע"י עיסוק במשכונן, נראה שסבר הריטב"א שאין זו מצוה], אלא משום שבאותה שעה שעוסק בטיפול במשכונן כגון בניעור הבגד וכדומה, נפטר מפרוטה לעני כשומר אבידה.

ואף על פי שאין אומרים כן בכל שומר שיהא נעשה 'שומר שכר' עקב טיפולו בפקדון של חברו – שונה שומר רגיל שכל עיקרו לא ירד אלא לשמירה ואנן סהדי שלא ירד אלא להיות שומר חנם, וכאילו אמר כן בפירוש. לא כן באבידה שלא באה לידו לשום שמירה אלא למצוה, וכן במלוה על המשכונן, אני אומר